

מראה את העצים, בלי להפסיד את היער

על ספר חדש בדיני משפחה - יד יהודה על הלכות כתובות - חובות זכויות יחסי מומן בין בני זוג

הרב פר' איתמר והפטיג

הלומד בספר משלב לימוד פרטני לצד לימוד הרואה את התמונה השלמה. ספר חיוני ללומדי דיניות, לעורכי דין, לטוענים וטוענות רבניים העוסקים בדיני משפחה הלכה למעשה, שימצאו בו "כלי עבודה" יעיל ונחוץ

מטרתו העיקרית של ההיתר לכתוב את התורה שבעל פה היתה להקל על הלימוד ברם החומר מתרבה ומתעצם וגם הספר כבר אינו מספיק לתת לו סדר. כללית ניתן לדבר על שתי צורות לימוד: לימוד שוטף לפי סדר הספר – תורה וגמרא וכיוצא בזה, או לימוד לפי נושאים. אם תרצו, כבר אצל חז"ל מצוינו מדרשי הלכה לפי סדר הפסוקים מחד גיסא, ומשנה המחולקת לפי נושאים מאידך גיסא. אולם בגמרא כבר מעורבים נושאים רבים. "תלמוד בבלי" – שהכל בלול בו (ראה תוסי' בשם רבינו תם, קידושין ל, א). גם כאשר ראשונים ראו לנכון לסכם ולהקל עלינו, שוב נקטו בשתי שיטות אלו. הרי"ף סיכם מסקנות הסוגיות בסדר הגמרא, ואילו הרמב"ם ערך ספרו לפי נושאים. הטור והשו"ע הלכו גם כן בדרך של כתיבה על פי נושאים (ארבעה טורים), אך כמו שהגמרא שנתה פני המשנה, כך, אם כי בצורה שונה, נושאי הכלים שינו פני השו"ע. הלומד טובע בים של פרטים, המסתירים את התמונה הכוללת. עוד פרט ועוד סעיף, ומרוב "עצים" קשה לראות את "היער". ושוב עולה המתח בין לימוד פרטני לבין לימוד כולל

לכן טובה עושה לנו כל מי שמנסה בדרך כלשהי למוזג בין שתי שיטות הלימוד.
זהו הוא הספר "יד יהודה", ספרו החדש של הרב יהודה פריס בוגר ישיבת ברכת משה שבמעלה אדומים, בעל כושר לדיניות, שבינתיים מכהן כדיין בבי"ד לגיור. המחבר כתב ספר לפי סדר השולחן ערוך, אבן העזר, סימנים סט-פח, העוסקים ביחסי מומן שבין בני זוג. אך היחוד שבספר הוא נסיון של שילוב בין הפרטים והכלל. הדף מציג את הטקסט של השולחן ערוך והרמ"א, נקי משגיאות במדת האפשר, ומתחתיו ביאור קצר המציין את מקור ההלכה, וסיכום דעות הפרשנים שנפסקו בעניין. לצד הפירוש מופיע מדור ביאורים, שבהם מרחיב ומעמיק המחבר בנושא הנידון, ומביא לא רק שורשי וטעמי, אלא גם השלכותיו למעשה עד ימינו, כפי שבאו בספרי הפוסקים, שות"י"ם עד לפסקי דין רבניים בימינו (פד"ר). נמצא שהלומד על סדר השולחן ערוך מקבל גם תמונה רחבה אודות מקור הדין, היקפו וטעמו, והשאלות הרלוונטיות לו, שהתעוררו במשך הדורות.

נביא דוגמאות: מזונות האשה. השו"ע בסי' סט, ד כותב כי תיקנו "מעשה ידיה כנגד מזונותיה, לפיכך אם אמרה איני ניוונת ואיני עושה, שומעין לה". כלומר, תיקנו זה כנגד זה, אלא שהעדיפו אותה, כדי להעניק לה בטחון משפט וכלכלי. בעלה דואג למזונותיה, אלא שלא כפי עליה הסדר זה, ויכולה היא לומר איני ניוונת ואיני עושה. כלל זה מעלה שאלות רבות: האם חובת המזונות היא מהתורה או מדרבנן, ואם מן התורה, מדוע צמצמו זכותה ותלו במעשה ידה? האם יכולה היא לחזור בה מויתורה על מזונות? האם כסות בכלל מזונות? האם בעלה חייב במזונותיה רק כשהיא בבית? האם ומתי זכאית היא למזונות מביטוח לאומי, והאם ביטוח לאומי שמשלם לה דמי מזונות הוא בגדר פורע חובו של חבירו? מהו שיעור המזונות המגיע לה? על כל השאלות האלה, ועוד רבות דומות להן, ימצא הקורא תשובה מקיפה בעברו בין בתרי הספר. הסקירה מקיפה גם את חוק שיפוט בתי דין רבניים, המעניק סמכות קביעת מזונות לבתי דין רבניים, אך מעורר שאלות שונות במתח שקיים בין בתי המשפט לבתי הדין.

עוד חידוש מבורך בספר. בצמוד לביאור סעיפי השולחן ערוך, המחבר סוקר שאלות אקטואליות שהתעוררו בדורנו, הן מחמת התקופה המודרנית, והן מחמת המתח הקיים בין החוק וההלכה. המחבר מסכם תשובות חכמי זמננו, מעיר ומציג ואף מציע פתרונות משלו.
מתח מיוחד לנושאים אקטואליים מצוי בסוף הספר, וזוכר כמה מהם: מתן צו עיכוב יציאה מהארץ לשם הבטחת מזונות; חובת מזונות בנישואים אזרחיים; מזונות ביטוח לאומי וזיקתם לחיוב הבעל; האם בעל חייב בדמי שר"פ (שירות רפואי פרטי) ששילמה אשתו; זכות הבעל בזכיה בפיס של אשתו, ובפיצויים או תגמולים שקיבלה אשתו; האם חייבת האשה לעבוד בימינו מחוץ לבית? שאלות חדשות בדין "נכסי מלוג", כגון: הפקדות בנקאיות, הוצאות רכב וביטוחים ועוד, תקנת מזונות ילדים של הרבנות הראשית על הסתעפויותיה וגלגוליה; חיוב האם במזונות ילדים; מזונות לבן מאשה נכריה; צו הרחקה כנגד בעל אלים; סרבן גט, האם ומתי נחשב כמורד; טיפול פסיכולוגי כפתרון לטעות "מאיס עליי"; אמצעי כפייה לגט מלבד מאסר; בדיקת פוליוגרף; "שיתוף נכסים" בחוק ובהלכה.

שיתוף נכסים

נפרט קמעה בנושא האחרון. המחבר מקדיש ביאור יסודי לעניין זה, ובסקירה של מספר עמודים הקורא למקבל תמונה מלאה. החוק קובע "איזון משאבים" בין בני הזוג, כלומר עם פקיעת הנישואין על ידי גירושין או מיתח בני הזוג יחלקו ביניהם שווה בשווה את הרכוש שצברו, למעט מספר מקרים חריגים. החוק מופנה גם כלפי בתי הדין הרבניים. הסדר ההלכה הוא שונה, כאשר הבעל לא רק שאינו נותן משלו, אלא במהלך הנישואין יש לו זכות פירות בכספי מלוג של אשתו, ובגירושין אינה מקבלת ממנו דבר, חוץ מן הכתובה. האם יכולה ההלכה להכיר בהסדר החוק? בנושא זה נחלקו הרב דייכובסקי והרב שרמן (ראה תחומין יח, יט). מחברנו מצדד בדעת הרב דייכובסקי, מסבירה בטוב טעם, ומוסיף נימוקים משלו. כדי להכיר בתוקף החוק, סוקר הוא את היסודות הבאים: דינא דמלכותא דינא, שנתאמר גם במלכות שאינה צדקה. המחבר מביא גם מדברי הרב א' שפירא, שהכנסת היא בגדר שלוחי קהל; אומדנא, כיון שהדין מקובל בציבור וניתן לאוכפו, חזקה על בני הזוג שהתכוונו להינשא על פי הסדר החוק. בני הזוג יכלו אמנם להינשא מראש על פי הסדר מומן אחר, כולל הסדר ההלכה, שירשמו אותו אצל רושם הנישואין, ולכאורה מכיון שלא עשו כן, יש בכך חזוק לראייה שהסכימו להסדר החוק. אך מחברנו מוסיף, שאין זו הוכחה מספיקה, שכן רושמי הנישואין אינם מקפידים ליידע את הזוגות על האפשרויות השונות שקיימות בפניהם; מנהג בממונות מבטל הלכה, והמחבר מביא דוגמאות שונות ומגוונות של מנהגים כאלו; תקנת ציבור. יש הלכות שבנויות על תקנת ציבור, כמו למשל דין המעביר חזקת ממונים למקום ששכר, ונשברה בדרך, מדינא חייב המעביר, שכן אינו בגדר אונס, אך נהגו לפטורו, כדי שלא יימנעו מלהעביר חביות. גם בנידוננו מצוינו תקנות שו"י"ם שמפקיעות כח הבעל בירושה, במקרה שמתה אשתו בשנה הראשונה ללא זרע.

לאור האמור מסכם המחבר: "יחשוב להעיר שלמעשה יש לראות בחוקי המדינה... אמצעי להטיב לציבור ולבני הזוג המתגרשים... ככל שמעמד האשה מתחזק והמצב הכלכלי משתפר, רוב המתגרשים נכנסים להרפתקה מחושבת של מלחמה משפטית ופסיכולוגית מסביב לחלוקת הרכוש...". אדרבא המחבר טוען, כי מן הראוי היה שדווקא בית הדין הרבני הוא זה שיציע פתרון וינהיג תקנות ציבור, כפי שעשתה בזמנו הרבנות הראשית (שנת תש"ד, תש"ב) בעניין מזונות ילדים ועוד.

נסיים בעוד דוגמה: חיוב רפואה. סי' עט עוסק בחיוב רפואת האשה. בביאורים מאריך המחבר לדון בגדר החיוב לפי הראי"ש, רפואה שאין לה קיצבה – צורך מתמשך, היא בגדר חיוב מזונות, וממילא הוא תלוי גם במעשה ידה, ואילו רפואה שיש לה קיצבה – הוצאה חד פעמית או זמנית, היא בכלל חיוב פדיון. הבית מאיר התקשה בדבר וסובר, שגם רפואה שיש לה קיצבה היא בכלל מזונות, שכן המקור לחיוב מזונות הוא בפסוק "שארה לא יגרע", ומבאר אבן עזרא, שארה זו בשרה, להיניח מזונותיה שמקיימים את בשרה, ואם כן כל רפואה בכלל בניגוד לכך סובר הרמב"ם שרפואה היא חיוב עצמאי, ולא מדין מזונות. המחבר מביא הרבה הבדלים בין השיטות השונות. למשל: אשה שאומרת איני ניוונת ואיני עושה, אינה זכאית למזונות, אך לפי הריטב"א עדיין חייב הבעל ברפואתה.

נפקא מינה נוספת, באשר לרמת הרפואה שהיא זכאית לו. אם החיוב הוא מדין מזונות – עולה עמו ואינה יורדת עמו. ואם הוא עשיר, יכולה היא לדרוש טיפול בשר"פ (שרות רפואי פרטי). אבל אם החיוב הוא עצמאי, אפשר שדי בטיפול רפואי סביר ומקובל.

נסיים באשר התחלנו – חתימה מעין הפתיחה. הלומד בספר משלב את שתי שיטות הלימוד, לימוד פרטני של פרוטה לפרוטה מצטרפת לחשבון גדול, לצד לימוד כולל, הרואה את התמונה השלמה על בעייתיה ופתרונותיה. הספר מתאים לכל לומדי תורה, אך חיוני הוא ביותר ללומדי דיינות, שלומדים בעיקר אבן העזר על הסדר, לעורכי דין, לטוענים וטוענות רבניים העוסקים בדיני משפחה הלכה למעשה, שימצאו בו "כלי עבודה" יעיל ונחוץ. ספר זה מקל על שינון וסידור הפרטים בתוך מבנה מאורגן כולל.
אין לנו אלא להמתין להמשך הסידרה.

ד"ר איתמר ורהפטיג הוא מרצה במחלקה למשפטים בבר אילן

**יד יהודה, על שו"ע אבן העזר סימנים סט-פח, הרב יהודה פריס, הוצאת א. פישלר מעלה
אדומים תשס"ו. להזמנות-0505847832**